

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одсек за Историју

Дипломски рад

*Употреба прошлости у настанку хришћанског идентитета
кроз две хагиографије светог Кутберта*

Ментор:

проф. др. Смиља Марјановић-Душанић

Студент:

Јулија Поповић

ИС 14/72

Београд, септембар 2018.

Садржај

1. Увод.....	3.
2. Концепт идентитета у раном средњем веку.....	5.
3. Појам и схватање прошлости у свести људи раног средњег века.....	8.
4. Житије св. Кутберта анонима из Линдисфарна.....	10.
5. Бедино прозно житије св. Кутберта.....	14.
6. Анализа и поређење двају житија св. Кутберта.....	18.
7. Хришћански идентитет у Британији – улога и утицај прошлости у његовом настанку.....	20.
8. Закључна опажања; сумирање истраживања и правац даљих размишљања на тему.....	25.

1. Увод

Интересовање за питање идентитета – ушироком распону од личног, преко националног до верског – подразумева сложена и истраживања. Њихов заједнички именитељ и полазна тачка је укорененост сваког идентитета у прошлости, што подразумева како појединачне примере тако и прошлост читавих народа.

Овакво разумевање проблема идентитета афирмише историјски приступ у проучавању начина на које су се различита друштва и епохе односиле према сопственој прошлости. Питање постаје посебно интересантно за нашу тему уколико се у фокус посматрања постави питање настанка колективног хришћанског идентитета и његово формирање кроз промене у односу хришћана према сопственој прошлости. У току дугих процеса какво је било покрштавање, прошлост и традиција су били на страни паганства. Хришћански мисионари су били итекако свесни овога, те је било суштински важно да ауторитет прошлости и легитимитет који је она носила уз себе „преведу“ на страну нове вере.

По правилу, оно што називамо *употребом прошлости* као поузданим средством у грађењу идентитета групе, најчешће се показује као позивање на славну или херојску прошлост. Под термином *херојска прошлост* подразумева се оживљавање унутар различитих политичких програма сећања на добра када су настајали они идеали којем ће стремити касније генерације. Фигуре хероја су имале кључну улогу у формирању свести о славној прошлости. Они су били готово митологизоване личности, узор који су кроз своја дела приказивали оно што је представљало суштину онога што чини идентитет. Поистовећивање са њима и угледање на њих учвршћивало је осећај припадности идентитету.¹

Хришћанство је своје хероје нашло у светитељима. Ипак, то је термин који обухвата различите врсте светих људи. Можда најзначајнији за ширење и учвршћивање хришћанске вере био је култ мученика. Они који су пострадали за своју веру имали су посебну врсту харизме која је била од огромне важности за ширење хришћанства у Европи.

¹ C. Cubitt, Introduction, *Writing 'true stories' – Historians and Hagiographers in the Late Antique and Medieval Near East*, edited by A. Papaconstantinou, Turnhout 2010 10.

Међутим, светитељи су имали још једну значајну улогу, која се огледала у њиховој посредничкој улози у приближавању неког народа хришћанској васељени. Односно, када су покрштавани, нехришћански народи нису могли нити да се повежу са причама о свецима, јер ти свеци нису били блиски њиховом народу и њихови култови сматрани су нечим страним. Тек пошто би се покрстили, та предања би имала дубљи значај.

У том светлу треба посматрати и култ светог Кутберта. Његов живот је био савремен превирањима у политичком и црквеном животу Британије. Будући да је Нортамбрија била малтене одсечена од остатка хришћанских краљевстава и, сходно томе, није могло да дође до ширења превласти римске цркве, ирски модел хришћанства који је долазио из манастира Јоне у почетку је имао преовлађујући утицај. За време краља Освалда основан је манастир Линдисфарн, који је убрзо преузео место најзначајнијег хришћанског упоришта у северној Британији.²

Линдисфарнска традиција била је утемељена на аскетизму и једној врсти једноставности која је обележила келтско рано хришћанство. Због тога и не чуди да је Кутберт, као један од његових најистакнутијих представника, био описан и запамћен као готово вечно смирен и благ, свети човек кога је било немогуће уздрмати, нити га поколебати у вери. Важно је напоменути да он не припада типу светитеља-мученика; његов култ је био управо заснован на пастирској улози и благости коју је показивао према свакоме кога сретне. Већина чуда описаних и у Анонимовом и у Бедином житију се управо односи на чудесна излечења и божанску помоћ у невољама.

Такође, његов култ је настао изузетно рано, можда већ за његовог живота. Анонимово житије је написано само неколико година после његове смрти, што је додатно утврђено чињеницом да су анонимови извори били сведочанства људи који су лично познавали Кутберта. Дакле, већ су тада његов утицај и његова светост били од изузетне важности за нортамбријско, а и британско хришћанство уопште.

Прошлост, чак и скоро прошлост је била инкорпорирана у хришћански наратив британских краљевина. Писци Кутбертових житија били су свесни моћи и важности које је његов култ имао. Овај рад ће се проучавати и анализирати оба житија, политичке околности њиховог настанка и понудиће увид у начин на који је прошлост

² B. Yorke, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London 1990 78.

кроз култ светог Кутберта утицала на развој хришћанског идентитета у Британији. Такође, осврнуће се на значај који култови светаца имају у утемељењу хришћанства, као и однос према предхришћанским религијама и њиховој асимилацији у хришћанску.

2. Концепт хришћанског идентитета у раном средњем веку

Концепт идентитета је сложен и широк. Његово истраживање захтева сагледање више аспеката и схватања онога што га чини. Верски идентитет је, сходно томе, само једна фасета. Ипак, верски идентитет сам има много елемената који су подједнако важни за његово схватање. Правилно бављење оваквом темом захтева разумевање начина мишљења ранохришћанског човека. Наиме, како је дошло до замене свести о идентификовању са предхришћанским религијама са хришћанском. Као што ће бити речено, чак и после покрштавања није одмах дошло до поистовећивања са хришћанством као делом личног или заједничког идентитета неког народа. Како је хришћанство срасло са идејом идентитета, касније и са почецима идеје о националном идентитету може се видети кроз однос народа према хришћанској вери.

Ширење хришћанства у Британији је било подложно двема струјама, ирској и континенталној, односно римској. Ово је довело до сукоба у самој цркви, посебно у Нортамбрији. Зато је било још важније да се установи снажан темељ за ширење хришћанства, без којег би врло вероватно покрштавање доживело неуспех.

Стварање хришћанског идентитета захтевало је премештање јаза између вере и народа. Култови локалних светаца служили су управо томе. Један од значајних елемената тих култова биле су реликвије. Оне су служиле као директна веза између области светог и профаног, односно између материјалног и нематеријалног света. Ипак, постоје индикације да је култ реликвија имао своје корене још у паганству.³ Важност реликвија је сасвим јасна, не само у верском контексту, већ и у контексту колективног памћења које обликује идентитет. У позносредњовековном хришћанству, култ реликвија имаће још већи замах – такав да ће поштовање и значај реликвија бити

³ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons c.597 – c.700*, London 2010 5.

једна од главних покретачких снага крсташких похода, као и важан део тадашње дипломатије и политичких односа.

Међутим, неизбежно је питање како је хришћански идентитет изгледао и био схваћен у раном средњем веку. Житија светаца и остаци цркава дају донекле ограничен поглед на ранохришћански идентитет на Британским острвима. Сва предања су готово митологизована, што је разумљиво у контексту христијанизације, али мало употребљиво у истраживањима која претендују на објективност и сагледање целовите слике. Ипак, индиректно они могу да представљају важан извор, управо због те субјективности. Ако је нешто нарочито наглашено у наративном извору, може се извући закључак о узроку његове наглашености и зашто је аутор баш то сматрао за оно што читалац треба да понесе из тог дела.

Хришћанство је од самог почетка долазило у судар са дотадашњом паганском традицијом. Како је онда дошло до тога да хришћанство на крају однесе превагу над дотадашњом вером и традицијом? Одговор на ово питање, када је реч о англосаксонским верским традицијама, подразумева јаснији увид у структуру друштава тамошњих краљевстава. Као и у другим оновременим краљевствима у континенталној Европи, највећи утицај је имао слој ратничког племства. По правилу, процес покрштавања пратио је низлазну социјалну структуру: пошто је покрштен сам владар и његово непосредно окружење, хришћанство се ширило у горњим друштвеним слојевима да би постепено бивало прихваћено у читавом народу. Ипак, ни ти ратнички краљеви нису увек водили својим примером, какав је био случај Пенде, краља Мерсије у раном седмом веку.⁴

Ипак, не може се тачно одредити тренутак када је становништво Британије почело да се искрено идентификује са хришћанством. За припаднике клира то је било раније, за сељаштво касније.

Христијанизација је процес који често не може да се прецизно хронолошки омеђи. Наравно, постоје датуми великих прекретница као што је била мисија Григорија Великог, али покрштавање није остало сасвим довршено и много после тог датума. Један од најбитнијих фактора у учвршћивању хришћанске вере у новопокрштеним

⁴ P. Sims-Williams, *Religion and Literature in Western England, 600-800*. Cambridge 2005 55.

подручјима јесте управо било настајање култова локалних светаца који су повезивали народ и страну веру. Чуда која је Кутберт извео су била доказ његове изузетности као и начин да се народ учврсти у својој вери.

Примили су хришћанство, али оно и даље није део њиховог идентитета. Напротив, чини се као да се према новој вери односе као према страном телу које не припада њиховом животу. Ту се може поставити питање шта је оно што их је задржало у хришћанству. Важност одржања континуитета хришћанске вере је озбиљно схваћена од самог почетка. Настајање култова локалних светаца имало је највећи утицај и моћ да једном покрштене народе спречи повратку на паганство. Било је и таквих случајева, посебно међу краљевима, али је народ остао везан за цркву управо због прилагодљивости хришћанске вере и њених култова; или боље речено способности да асимилује одређене елементе паганства и да им нови облик који је био у складу са хришћанском догмом.

На пример, хришћанско схватање душе и живота после смрти се у великој мери разликовало од паганског. Хришћанство је душу посматрало као јединствену, која живи у једном телу. Паганско схватање је малтене за сваки део тела подразумевало различиту душу.⁵ Исто тако, хришћанско схватање живота после смрти је било условљено моралношћу – судбина људи у загробном животу директно је зависила од њиховог понашања у живом свету. Ово је за предхришћанско схватање загробног живота био потпуно стран концепт.⁶ До премошћења јаза дошло је тако што је хришћанска сахрана (нарочито у простору цркве) била представљана као статусни симбол – поступно је заменила дотадашњу праксу богато опремљених гробница владара и племића.⁷

Континуитет је важан елемент хришћанског идентитета. Настављајући апостолску традицију, проповедници иду у мисије међу пагане и тако практично проживљавају не само апостолски живот, већ и у многим случајевима искушења и мучеништво првих

⁵ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 161.

⁶ Исто, 163.

⁷ P. Brown, *The Cult of Saints*, Chicago 1981 27.

хришћана. Њихов идентитет, дакле, произилази подједнако из светих текстова као и из сопственог искуства.⁸

3. Појам и схватање прошлости у свести људи раног средњег века

Прошлост је у свакој цивилизацији имала посебно место. То је окосница, темељ на коме цивилизације настају. Прошлост у себи садржи заједничка сећања која представљају ауторитет у развојном искуству. Пролазила је кроз неколико фаза у људској мисли најпре предхришћанског, а затим и хришћанског света. Били су потребни векови да се она развије од једне готово потпуно митологизоване, апстрактне идеје до, могло би се рећи, свакодневног пратиоца људског живота. Почетак таквог односа према прошлости може се наћи у римским аналима, који су нашли своје место и у контексту хришћанских манастира и дворова. Време је у хришћанском схватању јукстапозирано наспрам вечности, односно оно има свој почетак и крај и креће се у једном смеру. Вечност, са друге стране, је непојмљива и недоступна човеку на овом свету.⁹

У овом одељку ће бити речи о раносредњовековном схватању прошлости, односно о ономе шта је прошлост представљала и какав је био однос према њој. Са једне стране, хришћанство је у очима англо-саксонског становништва Велике Британије била у највећој мери *нова* вера и помирити је са традицијама и вредностима које су у том тренутку имале „легитимитет“ прошлости био је захтеван задатак. Требало је нечему страном доделити такву вредност која би могла преузети место паганске традиције. У том смислу је ирска хришћанска традиција била кључна тачка пробоја хришћанства међу англо-саксонско становништво.

Како се хришћанство у Ирској учврстило раније него у Британији, она је постала жариште одакле су слате мисије у непокрштене делове Британских острва. Оно што је било важно јесте било успостављање дијалога са предхришћанским елементима. тај

⁸ M.A. Volpe, *Rethinking Christian Identity Doctrine and Discipleship*, Oxford 2013 106.

⁹ Ж. Ле Гоф, *Средњовековна цивилизација западне Европе*, Београд 1974. 203.

дијалог подразумевао је одрицање од паганске прошлости или њено постепено инкорпорирање у хришћанска схватања. По топонимима, од којих су се мног задржали до данашњих дана, види се колико је нордичка, германска и келтска предхришћанска традиција била дубоко усађена у свест људи. Све оне су се преплитале и на крају стопиле у новом хришћанском идентитету.¹⁰ Дobar пример су полапски Словени који су тражили од Саксонаца после Карлове мисије и да унесу своје ритуалне балване у нове цркве.

Однос према прошлости није био изузетак. Како је прошлост схватана као важан извор ауторитета у целом средњем веку, она је морала да се такорећи преведе на страну хришћанства. Односно, било је нужно конструисати такав однос према прошлости који би одговарао хришћанском сензибилитету. Сходно томе, све што је сматрано корисним а што је било везано за паганство, добијало је нова значења и обележја. На пример, бунари или извори лековите воде, који су разуме се, постојали пре продора хришћанства, довођени су у везу са хришћанским свецима, а њихова светост је објашњавана Божијим провиђењем, односно предодређености припадања тог места у хришћанском поретку.¹¹

У предхришћанским друштвима култ предака је био важан елемент вере. Преци су представљали везу са ауторитетом прошлости, односно давали су легитимитет и били извор моћи. Тако су хумке владара постајале исходишта политичке моћи.¹² Ту улогу ће у хришћанству преузети гробови светаца.

Сећање је неодвојив концепт о појма прошлости. Оно је чак, на неки начин, синониман појам. Прошлост је у свести човека готово потпуно преклопљена са сећањем. Још у антици је схватање сећања било везано за визуелне представе. Односно, сећања су замишљана и представљана у форми менталних слика.¹³

Ауторитет који прошлост ужива у хришћанству је у директној вези са ауторитетом који ужива монаштво. Односно, манастири су много полагали на свој континуитет и и углед који је он доносио. Правила монашког живота су била стални подсетник на то. Иако су

¹⁰М. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 59.

¹¹ Исто, 64.

¹² Исто, 92.

¹³ М. Carruthers, *The Book of Memory – A Study of Memory in Medieval Culture*, Cambridge 2008. 19.

се током векова мењала њихова тумачења, она су увек била један од темеља хришћанства на западу Европе. Није било битно то што се живот у манастиру у западној Европи у великој мери разликовао од изворних монашких заједница на Блиском Истоку, идеали монаштва су пружили начин за премошћење тог јаза.¹⁴

Средњовековни учени људи били су итекако свесни разлике између њиховог и библијског и античког времена. У раном средњем веку, Свето Писмо је било сматрано једином „старом књигом“, односно једином књигом која полаже право на ауторитет прошлости, док остали антички списи, иако толерисани и признавани као наслеђе једног старијег времена, никада нису могли да достигну тај ниво важности.¹⁵ Прошлост је на својеврстан начин „живела“ паралелно са ондашњим временом кроз литургијске циклусе који су изнова и изнова оживљавали библијско време за средњовековног човека. На тај начин се створио специфичан амалгам двају времена која су имала подједнаку вредност у животу људи.¹⁶ Један од мостова који су повезивали прошлост као извор инспирације и ауторитета и свакодневни живот била су управо житија светитеља. Преко њих, настављала су се предања, преносиле су се поуке и успостављао се континуитет између „тада“ и „сада“.¹⁷

Управо је то било кључна тачка преображаја хришћанства из нове у једину веру у Европи. Нађен је начин да се предхришћанска прошлост и њен значај за људе „прескочи“ и да на место главног и јединог ауторитета дође хришћанска херојска прошлост. Светачка житија су у том погледу можда најважнији извор, не само за историју догађаја, превирања и на послетку црквеног живота, већ и за свест човека у свету чији се фокус и поредак убрзано мења. Упоредо са житијима настају и црквене историје. Оне имају циљ да успоставе хронолошки поредак у новом, хришћанском свету који захтева целовиту слику у коју су укључени сви хришћански народи.¹⁸ Овакве историје служе као потпора процесу покрштавања и као једна од веза народа са хришћанском васељеном и њеним јединством.

¹⁴ A. Diem, *Inventing the Holy Rule, Western Monasticism Ante Literam*, edited by H. Dey and E. Fentress, Turnhout 2011. 55.

¹⁵ M. Carruthers, *The Book of Memory*, 237.

¹⁶ Исто, 239.

¹⁷ C. Cubitt, Introduction, *Writing 'true stories'*, 6.

¹⁸ Исто, 7.

4. Житије светог Кутберта Анонима из Линдисфарна

Најпре ћемо се позабавити структуром и садржајем двају житија св. Кутберта. Оба житија су, условно речено, савремена, с тим што је житије које је написао анонимни монах из манастира Линдисфарна нешто старије. Наиме, оно је настало у периоду од 699. до 705, док се за Бедино житије сматра да није настало касније од 721. године. На њему је, по свему судећи, Беда у највећој мери засновао своје житије св. Кутберта.

Анонимово житије је састављено од четири књиге, у којима се описује Кутбертов живот (иако у мањој мери) и његова чуда. Хронологија у самом житију је готово непостојећа. Штавише, оно је формулисано тако да се свака епизода може малтене читати за себе.¹⁹

Оно представља почетни темељ култа св. Кутберта. Не пружа увид у детаље његовог живота као што су на пример подаци о његовој породици или животу пре замоншења. Односно, ти подаци су осветљени само у мери у којој је било неопходно да поткрепе Кутбертову светост приповешћу о дару чудотворства који га је красио и пре формалног пострига. Опис самог светитеља је почивао на употреби стандардне топике, иза које је тешко открити податке о Кутберту као појединцу. То и није био циљ настанка овог дела. Напротив, може се рећи да је управо сличност са житијима других светитеља оно што је очекивано да то дело постигне – да приближи свест британских народа хришћанској екумени кроз уздизање „једног од њих“ на начин који је био уобичајен за остатак хришћанског света.

Важан аспект овога предствља и чињеница да се у житију помињу Кутбертови познаници и сапутници, који су у време настанка житија и даље били живи.²⁰ Сведочења савременика дала су Анонимовом исказу додатну аутентичност. На њој је изникло ауторитет овог наратива, који је трајно утемељио култ св. Кутберта

Ипак, када се подробније испита, житије даје драгоцен увид не само у црквене прилике ранохришћанских британских острва, већ и у политичке. Из описа Кутбертовог путовања у земљу Пикта, односно Шкотску, може се закључити да је она у то време

¹⁹ C. Cubitt, Memory and narrative in the cult of saints, *The Uses of Past in the Early Middle Ages*, edited by Y. Hen and M. Innes, Cambridge 2004. 40.

²⁰ *Two lives of Saint Cuthbert*, edited by B. Colgrave, Cambridge, 1985. 85.

била махом непокрштена. Иако је ова приповест у функцији *miracula* као неопходног дела хагиографије, што природно у фокус текста ставља опис Кутбертовог чудотворења – избављење самог светитеља и његових сапутника од буре и глади – политички контекст у којем се путовање одиграва, односно сврха овог путовања остаје недвосмислено јасна.²¹ Читава приповест омогућава неспоран закључак у којој мери су нова вера и пратећа црквена организација постали, до краја седмог века, важна полуга политичке моћи.

У анонимовом житију је занимљива епизода о смрти и питању наследника нортамбријског краља Егфрида. Када је Егфридова сестра, иначе и сама опатица, Ефледа сазнала о болести њеног брата, упутила се Кутберту за помоћ и савет. Испрва га је упитала колико дуго ће њен брат поживети, али када је Кутберт одговорио (уз алузију анонимног писца да је његово знање потекло од Провиђења) да ће краљ живети још само годину дана, Ефледа је упитала ко ће га наследити.²²

Ове догађаје треба анализирати из две повезане, али не сасвим сличне перспективе. Наиме, сама чињеница да је Кутберт означен као онај код кога краљева сестра иде по савет, а самим тим и онај од којег у многоме зависи будућност краљевства, сведочи о томе колико је већ тада Кутбертов култ био снажан. Кутбертов ауторитет је, може се рећи, двојак у овоме случају. Најпре, то је ауторитет свеца односно Божијег изасланика, на неки начин „вишег“ човека, мудраца. Такође, то је ауторитет хришћанске вере и цркве који кроз саму повезаност световног и сакралног карактера краљевске власти потврђује следећег краља. Касније се у житију потврђује тачност Кутбертовог предказања, и час и начин умирања краља Егфрида су подробно описани. Ова епизода потврђује и из других примера јасну улогу коју су жене – припаднице краљевских породица – имале у процесима покрштавања владајућих структура

Друга перспектива је у политичким приликама које увек донекле трпе потресе при променама на престолу, посебно ако та промена није у директној линији. Како је и забележено у самом житију, оно је настајало у доба владавине краља Алдфрида, тако да је сасвим могуће да су Кутбертова личност и његов настајући култ били

²¹ Исто, 83.

²² Исто, 105.

употребљени зарад давања легитимитета новом, или макар условно речено новом, владару.

Ипак, легитимитет краљевства није имао исто значење на преласку седмог у осми век, као што је то био случају у тринаестом или четрнаестом веку. Раносредњовековна историја сведочи о већој лакоћи промена на престолу но што је то касније постао случај. Освајање или напуштање власти било је једноставније управо из разлога што сам процес устоличења није непосредно ослоњен на сакралну ауру власти насталу процесима црквене легитимизације ритуала крунисања. Наравно, ово не значи да је ово било уобичајено, али са теоријске тачке гледишта Божија милост по којој краљ влада се тек тада укореењивала у свест о власти и моћи краљева, поготову на територијама удаљеним од главних токова хришћанства као што су била Британска острва.

Такође, важно је имати у виду да христијанизација није увек била потпуно трајна промена. Неретко се дешавало да се једном покрштени краљеви врате паганству после претрпљеног пораза у бици, или неке друге невоље која их је задесила.²³ Ово се може објаснити фундаментално различитим доживљајем вере код хришћана и пагана. У паганству, вера обично треба да донесе неке награде, односно цео однос између смртника и божанства био је заснован на реципрочности. Новопокрштеним народима је било лакше да прихвате замену једног или више култова другима, али им је било тешко да схвате промену парадигме вере коју је доносила христијанизација.

Нова вера је ипак до темеља уздрмала дотадашњи поредак, заменивши идеале и начела старе вере, вере која је била окренута опипљивом, материјалном свету, новим постулатима и вредностима који су се директно косили са дотадашњим системом вредности.²⁴ То је можда најочигледније кроз пример погребних ритуала. У паганству је било незамисливо послати владара или припадника ратничког племства у загробни живот без његових земаљских блага. Подразумевало се да ће и она прећи на онај свет заједно са својим поседником. Помирити тај начин мишљења са хришћанским схватањем смрти и њене, у недостатку боље речи, праведности, био је спор и тежак процес, за који би теоретски могло да се тврди да није превазиђен ни до данас.

²³ М. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 108.

²⁴ Исто, 2.

Анонимово житије св. Кутберта је спис једноставне и сликовите нарације, очигледно замишљен тако да читаоцу пренесе важност светитеља и његовог култа за народ Британских острва. Оно се у последњој глави прве књиге позива на „бројна чуда која су изостављена“²⁵ имплицирајући тиме да поред многобројних чуда описаних у самом житију нека остају нерасветљена. Цело житије има снажан осврт на околности и детаље чуда која је Кутберт извео, на уштрб конкретних историјских или чак биографских података. У суштини, у тренутку настајања житија Кутберт као човек није ни могао да буде главна тема приповедања. Његова појава је симболична и типизирана, са јасном поруком о односу хришћанства и паганства.

У анонимовом, као и у касније насталом Бедином житију, посебан нагласак стављен је на егзорцистички дар светог човека – његову способност да изгони демоне из људи. Овакве епизоде су имале двоструку улогу – учвршћивање његовог култа и демонизовање првобитне религије.²⁶ Ово потврђује да је до неке форме дијалога са паганством морало доћи. Оно јесте представљано као антитеза хришћанству, али је исто тако долазило до процеса синкретизације култова. Најјаснији пример оваквих просеца видљив је у континуитету светог места: по правилу, хришћанске цркве настајале су на местима ранијих паганских светилишта.

5. Бедино прозно житије светог Кутберта

Бедино житије је унеколико различито од Анонимовог. Иако су по садржају веома слични, два наратива јасно се разликују управо у померању фокуса хагиографије на личну заслугу јунака за чудотворења, односно, на његову јавну улогу светог човека. Такође, Бедин стил писања је далеко раскошнији, богат детаљним описима. Такође, за разлику од Анонимовог житија, Бедино житије је много кохерентније у наративном смислу. Анегдоте су изложене у хронолошки повезаном наративном реду, односно Беда је покушао да утврди везу између догађаја и њихов тачан след. Ипак, по свему судећи, не чини се да су ове разлике проистекло из Бединог бољег познавања свечевог живота.²⁷

²⁵ *Two lives of Saint Cuthbert*, 72.

²⁶ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 159.

²⁷ C. Cubitt, *Memory and narrative in the cult of saints*, 47.

Само житије почиње прологом у форми Бединог писма бискупу Еифриду. Житије је настало по налог самог Еифрида, и Беда у уводу даје податке о својим изворима. Као и Анонимово, Бедино житије много полаже на аутентичност и тачност података које преноси. У прологу је наглашено да је цео процес писања житија био предан налажењу истине: те да је за сваки податак Беда тражио потврду од Херефрида, свештеника који је био Кутбертов савременик и који га је познавао.²⁸

[...]I have not presumed to write down anything concerning so great a man without the most rigorous investigation of the facts nor, at the end, to hand on what I had written to be copied for general use, without the scrupulous examination of credible witnesses.

*[...]Нисам се усудио да запишем ништа у вези са једним таквим човеком без строге провере чињеница, ни коначно, да предам оно шта сам написао да буде преписано за широку употребу без приљезног испитивања веродостојних сведока.*²⁹

Приповедање почиње као и у Анонимовом житију, класичним топосом о Кутбертовом детињству. Играјући се са осталом децом, Кутберту прилази трогодишњи дечак и кори га што учествује у нечему што је „супротно његовој природи и његовом положају.“³⁰ Беда наглашава да је већ тада Кутберт био благе нарави, као препознатљив хагиографски топос *senex puer*. Већ на почетку се види да Бедино житије има донекле дидактички карактер. У опису скоро сваког чуда је наглашен Кутбертов карактер – смирен, благ, са мудрошћу која превазилази овај свет.

Занимљива је епизода у Бедином житију када Кутберт види анђеле како одводе душу линдисфарнског епископа Ајдана. То је описано као прекретница у свечевом животу – у том тренутку схвата да његов позив и послање лежи у цркви. Тако да после те визије, Кутберт мења стадо оваца (у тренутку одвођења епископове душе је напоменуто да је Кутберт пастир) за духовну паству.

Од тада Кутберт је проповедник и учитељ, и својим заслугама и узорним животом долази на место опата манастира Линдисфарн. Међутим, он свеједно наставља са

²⁸ *Two lives of Saint Cuthbert*, 145.

²⁹ Исто, 143. превод аутора

³⁰ Исто, 159.

ширењем хришћанске вере, одлазећи да проповеда у неприступачним планинским селима.³¹ Из овога се види као да Беда од Кутберта прави пример, узор на чије понашање и начин живота сви британски клирици треба да се угледају. То је такође један од класичних хагиографских топоса. Њихова употреба је била веома честа и служила је као нека врста општеприхваћених скраћеница, односно као елемент који је заједнички и донекле нужан у свакој хагиографији. После описа готово сваког чуда, у житију се преносе Кутбертове речи као поука читаоцу.

Ову слику идеалног монаха коју је Кутберт достигао, Беда посматра и кроз призму и проповедника и пустињака. Два вида службе Богу по његовом схватању никако нису супротстављене једна другој. Напротив, Кутбертово предосећање сопствене смрти га инспирише да се још једном врати у своју испосницу, и заврши своју проповедничку каријеру. То ипак не чини одједном, већ обилази целу епископију припремајући људе и своје ученике за свој одлазак и учвршћујући их у вери.³²

Однос према светитељу и какав би морални утицај његово житије, макар по ауторовом мишљењу, требало да има се јасно види у Бедином опису чудесног гашења ватре. Најпре је то „фантомска ватра“ коју види у визији и успева да је одагна, а затим и стварна која прети да захвати село. У овом подвигу Беда Кутберта пореди са светим Бенедиктом и Марцелином из Анконе односно утврђује ауторитет њега као свеца који је на истом ступњу као светитељи из главних токова хришћанског света.

[...]In fantasticis quidem praeuisisset eucuatīs incendiis, virtutem reverentissimi et sanctissimi patris Benedicti, qui simulatum ab antiquo hoste quasi ardentis coquinae [...] orando pepulit. In veris vero aequae victis ac retortis ignium globis virtutem viri venerabilis Marcellini Anthonitani antistitis qui ardente eadem civitate ipse contra ignem positus orando flammās compsequit, quas tanta civium manus aquam proiciendo nequiverat.

[...] У предвиђању и изгону фантомске ватре, подражавао пречасног и пресветог оца Бенедикта који је својим молитвама одагнао [...] ватру коју је упалио дрвени непријатељ да приказује кухињу која гори, и подједнако [...] чудо пречаснога епископа Марцелина из Анконе

³¹ Исто, 185.

³² Исто, 263.

*који је, кад је тај град горео, заузео место наспрам ватре и молио се, тако угасивши пламенове коју велика скупина људи није могла да угаси просипајући воду на њих.*³³

Такође, као и у Анонимовом, у Бедином житију чуда су симболична. Она служе да покажу исправност хришћанске вере. Тадашњи однос хришћанства и паганства, односно хришћанства и људи који су га недавно прихватили, веома је сликовито описан кроз анегдоту са монасима у бури. Кутберт наилази на групу монаха који преносе дрва преко реке, захваћених у буру која прети да их однесе на море. Реакција људи окупљених на обали реке који посматрају ова дешавања је интересантна и говори много о осећању новопокрштених људи према новој вери. Они виде и схватају опасност, али не предузимају ништа. Када их Кутберт упита они одговарају да им је стари начин богослужења (вера) одузет, а да нико не познаје нови.³⁴

Нови хришћански идентитет је постепено грађен. После иницијалног великог потреса примања нове вере, даље промене су увођене полако и систематски. У Бедином житију су описани не само Кутбертов живот у испосници, већ и његова путовања што сугерише да на његову улогу не само као пустињака, већ и као проповедника. Сва чуда која изводи на својим путовањима очигледно су повезана са основном улогом Кутберта као пастира цркве и његовом функцијом у процесу покрштавања. Неретко су то описи изгона демона из људи, па чак и деце, на тај начин симболишћи продор хришћанства међу становништво Британских острва.

Као циљеви његових путовања су углавном описана забачена и тешко приступачна места³⁵, из чега се може закључити да је ширење хришћанства била један дуготрајан процес који је у многоме зависио од харизме и преданости проповедника.

Друго важан чинилац покрштавања је свакако била политика и међусобни односи владара британских краљевстава, о чему ће бити речи у следећим одељцима. У овом тренутку треба напоменути да су краљеви често покрштавани, али да њихова крштења нису нужно значила да ће се остатак становништва приклонити новој вери. Зато је улога монаха-проповедника и утицај који су имали не само својим начином живота,

³³ *Vita Sancti Cuthberti auctore Beda, XVI*

³⁴ Исто, 165.

³⁵ Исто, 259.

већ и чудима која су изводили била толико важна у ширењу хришћанства и развоју идентитета из паганско-племенског у хришћанско-феудални.

6. Анализа и поређење двају житија св. Кутберта

Због тога што су толико тесно повезана, како хронолошки, тако и садржајно, Анонимово и Бедино житије донекле представљају повезан јединствен корпус кулних списа св. Кутберта. Њихове разлике дају додатну вредност и нов увид у тумачење и једног и другог житија.

Кутберт је живео у доба превирања у британском хришћанству. Средином седмог века дошло је до судара ирске и римске хришћанске традиције у англо-саксонским краљевствима. Важна одлика ирског хришћанства, поред очигледне способности да асимилује келтско паганско наслеђе, била је склоност ка аскетизму и мање формална црквена хијерархија која је донекле и произлазила из утицаја аскетских традиција. Између две цркве постојале су и доктринарне разлике посебно видљиве у питању разлижења у рачунању Ускрса, што је подразумевало другачији литургијски календар, па самим тим и организацију верског живота острвских хришћана. Такође, разилазила се са римском доктрином и по питању датума слављења Ускрса. Ипак, на сабору у Витбију 664. године коначну превласт у цркви Велике Британије однела је римска традиција.³⁶

Анонимово житије настаје готово непосредно после Кутбертове смрти. Његов аутор много полаже на чињеницу да су његови извори сами људи који су свеца познавали за живота. Његова мотивација за писање овог житија лежала је у томе да је било потребно утемељити не само култ Кутберта као свеца, већ преко неговања домаћих светитељских култова, устројити веру на острву као део целокупне хришћанске екумене.

Као што је већ речено, анонимово житије је конструисано као скуп лабаво повезаних анегдота, без података који би осветлили неки хронолошки след догађаја. Бедино, са друге стране, претендује да да целовиту слику свечевог живота, основна његова

³⁶ B. Yorke, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, 85.

намена, међутим, јесте да пружи морални пример – *exemplum*, који би деловао на читаоце и слушаоце његовог текста. Настао касније у односу на Анонимово житије, Бедин текст се у погледу садржаја директно ослања на првобитни текст.

Још једна важна разлика дели два састава. Бедино житије првенствено је намењено монашкој публици. Устројено као нека врста монашког упутства, оно приказује св. Кутберта као узор у врлинама које треба да одликују идеалног монаха – врлинама послушности и скрушености. Дobar пример оваквог Бединог поступка представља шеснаеста глава житија, у којој он слика свог јунака као увек...Кутберта као увек стрпљивог, веселог и благог, чак и када монаси оклевају да прихвате његова правила манастирског живота.³⁷ Из ове чињенице се може закључити колики је Кутбертова личност, а после и његов култ, имала на развој монаштва и црквених структура у Британији. Он је практично постао идеал британског монаха, макар у првим вековима хришћанства на Британским острвима. Међутим, Амбивалентност Бединог приступа у акцентима које ставља на портрет јунака видљива је у чињеници да он истовремено слика Кутберта као активног поборника римске доктрине и као аскету. У првом случају, у приказу Кутбертовог позива на јединство цркве изговореног на самртном одру и упућеног моћним и утицајним клирицима, Бедин јунак је представљен пре свега као човек високе црквене хијерархије чије наслеђе улази у темеље победничке римске цркве. Истовремено, Беда жели да слави аскетске врлине јунака. Према његовим сопственим речима:

"[...] Nec tamen iudicium superni gubernatoris usquam effugere queo. Qui si tanto onere me subiciendum disposuit, credo quia post modicum liberum reddet et fortasse [...] solitam me meae solitudinis remittet ad requiem."

„[...]Ипак не могу нигде побећи од указа Рајског Владара, али ако је одлучио да ме подвргне таквој одговорности, верујем да ће ме након мало времена ослободити и можда[...] послати назад у моју уобичајену осаму и одмор."³⁸

³⁷ B. Colgrave, *Two lives of Saint Cuthbert* 211.

³⁸ *Vita sancti Cuthberti* XXIV

свети човек је невољно учествовао у политичким пословима високог клира. Две особине св. Кутберта нису се неминовно морале међусобно искључивати. Ипак, уочљиво је да аутор житија настоји да помири ове две стране деловања свог јунака.

Занимљив је и однос светог човека и природе који је представљен у оба житија. Са једне стране, у бројним чудима описаним у житијима види се нека врста „послушности“ природе свецу; односно, његова светост припитомљава како звери и птице тако и саме природне појаве. Ово се може посматрати као тежњу хришћанства да докаже премоћ хришћанских над паганским ритуалима у смиривању временских непогода, обезбеђивању добре жетве и лечењу болесних.³⁹

Час свечеве смрти је много подробније и поетично описан у Бедином житију. Кутберт је описан као и увек смирен, са сигурношћу и вером очекујући час своје смрти.⁴⁰ Овакав опис је сам по себи занимљив и вредан са књижевне стране, али стављен у контекст настајања хришћанског идентитета даје значајан увид у однос хришћанства и паганства по питању смрти и загробног живота.

Хришћанство је донело парадигматску промену у схватању смрти. Док је у паганству смрт сматрана коначном и неповратном, хришћанско веровање има друкчију перспективу. У хришћанству је смрт била нека врста привременог одвајања – односно очекивано је поновно састајање са вољеним мртвима на долазак судњег дана. И не само то, већ је уведен концепт оживљавања мртвих, који је до тада био готово потпуно стран.⁴¹

Овај концепт је учвршћен и настанком и развојем култа реликвија. Иако би се могло рећи да су неки облици овог култа постојали и пре хришћанства, реликвије су добиле много већу вредност и моћ доласком нове вере.⁴² У Бедином житију се описују постхумна чуда св. Кутберта; чудесно излечење дечака водом у коју је било потпољено свечево тело, непропадљивост Кутбертовог тела и непокретни човек који је излечен ципелама које је носио св. Кутберт.⁴³

³⁹ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 189.

⁴⁰ *Two lives of St. Cuthbert*, 285.

⁴¹ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 14.

⁴² Исто, 5.

⁴³ *Two lives of St. Cuthbert*, 291, 295, 301.

7. Хришћански идентитет у Британији – утицај и употреба прошлости у његовом настанку

Британска острва нису била културолошки хомогена у освит хришћанске вере на тим просторима. Не само што су се мање англо-саксонске државе бориле за превласт, већ су се и преовлађујући пагански култови у великој мери разликовали од регије до регије.

Хришћанство је упркос свим тим препрекама успело да се пробије све до највиших и најутицајнијих друштвених слојева. Више пута је наглашено да је управо уз подршку краљева и ратничког племства хришћанство добило већи замах. Ипак, ово је веома поједностављено виђење које захтева ближе посматрање и критику.

На ширење хришћанства јесу доста утицале политичке импликације које је оно носило са собом – веза са Римом и подршка папства биле су несумњиво велике предности, али су такође могле да доведу до сукоба са нехришћанским владарима у суседним краљевствима. То је приморавало англо-саксонске владаре да промисле и упореде користи коју би покрштавањем добили наспрам невоља који би тај чин могао да донесе.

Такође, чак и када су се англо-саксонски краљеви покрштавали та промена често није била трајна; када би владар био поражен у бици чести су били случајеви повратка на стару веру. Ово је био директна последица предхришћанског схватања односа са божанским – хришћански Бог или није био довољно моћан или је био ненаклоњен владаревом подухвату, с тога он није био сигуран ослонац у божанској сфери.⁴⁴

Међутим, постоје индикације да је нека врста колективног идентитета постојала упркос бројним поделама у англо-саксонским краљевствима Велике Британије. У римској културолошкој свести, оној која је немалим делом одредила схватање европског политичког и етничког простора, Британија је била углавном хомоген појам. Наравно, ово схватање је било подложно променама, посебно након сеобе народа, али се из саме чињенице да Бедино дело носи име *Црквена историја енглеског*

⁴⁴ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 108.

naroda (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*) имплицира да је нека врста колективне свести о међусобној сличности опстала и после тога периода.⁴⁵

Међусобне поделе између краљевстава која су се стварала и рушила у готово цикличним периодима нису давале погодан ослонац за уједињење народа под једном круном. Дакле, са световне стране се није могао очекивати подстицај настанку заједничког идентитета. Било је и превише (по ондашњим схватањима) различитих скупина англо-саксонског становништва које нису имале намеру да свој идентитет и посебност улију у неку већу скупину.⁴⁶ Хришћанство је у том погледу, и то не само на Британским острвима, одиграло кључну улогу у настанку каснијих идентитета нација. У случају Британије, током реформације добило је сасвим различиту конотацију, али је кроз њу створен и учвршћен идентитет који се у највећој мери темељио на схватању вере и утицају цркве.

Иако је постојала свест о међусобној сличности, битно је напоменути да она није била довољна да донесе било какво трајније уједињење. Много елемената, ту укључујући и веру, допринело је сталним трвењима између англо-саксонских краљевстава. Чак и пре појаве хришћанства постојале су разлике у преовлађујућим култовима у различитим краљевствима. Постојање култа једног главног божанства је донекле олакшало продор хришћанства припремивши свест људи за промену са политеизма на монотеизам. Одинов (Водинов) култ, који је преовладавао у Кенту није имао исту важност за владара источних Саксонаца, који су поштовали Сеакснета.⁴⁷

Велики ударац ширењу хришћанства представљао је пораз нортамбријског краља Едвина у бици против мерсијског краља Пенде код Хетфилд Чејса 633. године. Мерсија је била једна од последњих британских краљевина која је примила хришћанство, и њена победа као паганске краљевине донела је додатну нестабилност која је имала резултат у поновном оживљавању паганских традиција у Нортамбрији.⁴⁸ Паганска прошлост како се види, није тада и даље није била толико далека да не може да угрози хришћанску садашњост. Иако сам Едвин није био покрштен, његова жена

⁴⁵ S. M. Rowley, *The Old English Version of Bede's Historia Ecclesiastica*, Cambridge 2011. 57.

⁴⁶ Исто, 69.

⁴⁷ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 103.

⁴⁸ Исто, 107.

Етелбурха била је принцеза из Кента која је на Едвинов двор довела свог капелана Паулина који је за Едвинове владавине имао снажан утицај на нортамбријском двору и тиме направио велике кораке у ширењу хришћанства у Британији.⁴⁹ Ипак, после Едвинове смрти, Нортамбрија се дели на два саставна дела, Берницију и Деиру, чији су се краљеви, иако крштени, ипак поново приклонили паганству.

Све ово указује да је оно што би у једном тренутку донело крај како политичким, тако и верским сукобима морало да надилази и једно и друго. Како се на крају десило, земља је мање или више политички уједињена после многобројних инвазија Нормана. Међутим, могло би се рећи да је верско уједињење дошло раније.

Британске краљевине су се покрштавале поступно, у процесу који је трајао дуго и често застајао. Ипак, хришћанство је донело нове начине и параметре склапања савеза. Ово се види на примеру нортамбријског краља Освалда, који је био крштени кум краља Весекса Кинегизла тако успоставивши неку врсту превласти над њим. Један од Кинегизлових синова био је покрштен, док други, Кенвил, није. Он је примио хришћанство тек касније после поразау бици против Пенде, када је побегао на двор краља Есекса. Хришћанство је на двор мерсијског краља дошло после битке код Венвејда 655. године када је Пенду најзад победио Освалдов наследник Освиу.⁵⁰

И после покрштавања остале су несугласице, као што је већ речено, по питању превласти ирске или римске хришћанске традиције. Неспремност монаштва у Берницији да прихвати строжију римку хијерархију, као и питање о покретности датума Ускрса довела је до тога су у Нортамбрији постојале две епископије, једна под утицајем ирског монаштва из Линдисфарна и друга под римским утицајем у Деири.⁵¹

После сабора у Витбију, римски утицај преовладава и ирска хришћанска традиција се полако повлачи из Велике Британије. У време када су настајала два житија светог Кутберта, ирско хришћанство је било готово потпуно потиснуто. Међутим, ово изискује промишљање о томе како је онда Кутберт, светац који потпуно одговара ирском

⁴⁹ Исто, 104

⁵⁰ Исто, 106.

⁵¹ Исто, 110.

идеалу монаха, пустињака и аскете, оставио тако значајан траг у британској светачкој традицији.

Могло би се почети од очигледне чињенице да је Кутберт живео и проповедао у доба које није било раскрстило са паганском прошлошћу. Имајући у виду значај прошлости који она има у свести људи у свакој цивилизацији, јасно је да су хришћанству на ободима тадашњег света били преко потребни хероји, они који би започели култ „славне прошлости“ за хришћанство. Било је неопходно премостити временски јаз који је постојао између нараштаја сведока Христове жртве – мученика и новог нараштаја који делује у време када хришћанство постаје државна религија. Тада управо улога епископа, посебно светих епископа у Такође, и после победе римског утицаја било је очигледно да би даљи сукоби само отежали⁵², можда чак и поништили дотадашње напоре у покрштавању Британије. На послетку, већ је говорено о значају светаца – потеклих из простора и народа који треба да буде покрштен. Сасвим је логично да би се један народ најпре приклонио новој вери ако је један од њих проповеда, и штавише чини се да има посебан положај у поретку те вере. Личности светитеља као што је био Кутберт били су од суштинске важности за утемељење и учвршћивање хришћанског идентитета на простору британских острва.

С обзиром на велики утицај и популарност Бединог историографско-хагиографског опуса, не само у Британији, већ и шире сагледаном хришћанском простору, ваља посебно нагласити да је за ширење култа св. Кутберта, као и за његово чување, од непосредног значаја Бедино ауторство. Чињеница да је епископу Бединог угледа било поверено да текст састави показује нам колика важност је придавана овом култу. Са друге стране, Бедина слава допринела је да се овај култ утка у процесе настанка британског идентитета, на почецима тесно повезаног са хришћанском вером Бедина *Црквена историја* била је превођена на вернакуларни језик, дакле имала је огромну вредност у културној свести становника средњовековне Британских острва. Окосница најзначајнијег Бединог дела јесте ширење хришћанства, али је исто тако целу дотадашњу бурну политичку прошлост Британије повезао у један наратив и тако, чак иако је то било ненамерно, означио њено становништво као јединствено. Он је у њој, као и

⁵² P. Sims-Williams, *Religion and Literature*, 273.

уосталом и житију св. Кутберта, јасно назначио тежњу за истинитим приказивањем догађаја.⁵³

Имајући ово у виду, може се претпоставити да је „права“ прошлост, односно догађаји који су сматрани стварним и њиховим предањем поузданим били изузетно важни у настанку, могло би се чак можда рећи конструисању, хришћанског идентитета. А најпоузданији извори су били они који су се позивали на ауторитет самих учесника тих догађаја, што је наглашено и у Бедином, али и у житију св. Кутберта анонима из Линдисфарна.

8. Закључна опажања; сумирање истраживања и правац даљих размишљања на тему

Култови светаца су, као што је већ речено, имали огроман значај у настанку хришћанског идентитета и ширењу хришћанске вере. Животи хришћанских мученика су одређивали и обликовали свест људи. Хагиографије, попут црквених историја, имале су циљ да збивања посматрају стављајући их у изабрани контекст самих почетака хришћанства ако забрањене и прогоњене вере. Такав однос према прошлости доносио је јединство и осећање заједништва наспрам непокрштених народа, као и разумевање света и историје у кључу Божије воље.⁵⁴

Могло би се рећи да је прошлост имала кључну улогу у формирању хришћанског идентитета. Било је од највеће важности да се сва дотадашња нехришћанска прошлост објасни и разуме кроз призму нове вере. Једино тако би се ауторитет који прошлост носи пренео на „праву“ страну.

Ипак, са победом хришћанства и његовим установљењем као главне вере у Европи настала је потреба за другачијом врстом хероја него што су то били ранохришћански. Иако у Кутбертово доба хришћанство у Британији није однело дефинитвину превагу, убрзо ће и најтврдокорнијим нехришћанским владарима као што је био Пенда од Мерсије постати јасно да су се време, сензибилитет и политичка моћ неповратно померили на страну хришћанства. Наравно, култови мученика настајали су и у доба

⁵³ С. Cubitt, Introduction, *Writing 'true stories'*, 8.

⁵⁴ Исто, 5.

мисија покрштавања варвара, али је конкретно култ светог Кутберта припадао другој врсти светитеља – наступило је време светих епископа, проповедника и исцелитеља. Епископи су, посебно у раном средњем веку, имали вишеструки значај. Најпре, они су били припадници црквене организације и поседовали стварну политичку моћ и ауторитет, али су такође имали духовни и готово мистички ауторитет наслеђен од античких мудраца. Они су посматрани као још једна врста посредника између Бога и људи, и њихови каснији култови као светитеља додатно поткрепљују овакво схватање.⁵⁵

Ово сугерише да је чак и у верски мешовитом друштву каква је била Британија у седмом веку, дошло до промене у свести људи од ратничке предхришћанске ка проповедничкој хришћанској. Тадашњи људи највероватније нису били свесни те промене, али је она итекако видљива. Иако су неки аспекти односа према Богу и вери остали под утицајем паганства, народи британских краљевина били су ментално и емотивно спремни да се пребаце на нову веру.

Житија светог Кутберта управо претендују на ауторитет њега као светог човека, али и установљавају његов култ за који са правом сматрају да ће носити и ауторитет прошлости потоњим поколењима. Описи његових чуда су у великој мери митологизовани већ у доба настанка оба текста, тим пре када се узме у обзир временска близина Кутбертовог живота и писања његових житија. Конкретно у случају анонимовог житија, када би се узео и најкаснији датум настанка житија (705. година) временска разлика је мања од двадесет година.

Ипак, чак и у таквом, условно говорећи, кратком временском интервалу, организација хришћанске цркве у Британији се веома развила. Најпре, после преваге римског утицаја било је потребно успоставити разгранату мрежу епископија чиме би се црквена структура објединила под влашћу надбискупа из Кентерберија као представника папства. Овај процес је био дуг и спор, али нужан.⁵⁶

⁵⁵ C. Rapp, *Holy Bishops in Late Antiquity*, Berkeley 2005 56.

⁵⁶ M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons*, 187.

У својој *Црквеној историји* Беда помиње необразованост лаичког свештенства, као и своје убеђење да критеријуми образованости свештенства треба да буду много виши него што су то били.⁵⁷

Однос паганској прошлости било је још једно битно питање у црквеној организацији хришћанске Британије. Било је важно установити везу са прошлошћу без тога да она инхибира продор хришћанства. Они елементи и култови предхришћанске побожности који су сматрани корисним су синкретизовани са хришћанским, док су други одбацивани и обележавани као присуство демонских сила. Овај процес сублимиран је описима светитељских чуда, међу њима и светог Кутберта, који уз Божију помоћ протерују демоне из људи тако симболишући прелазак из паганске у хришћанску веру.

Из овога је могуће закључити да је покрштавање, иако је у суштини било долазак новог, представљано као враћање на природни поредак и хармонију. Владари који нису били покрштени су посматрани готово као крвници који не дозвољавају свом народу да приступе Божијој светлости, или као жртве злонамерних саветника који проповедају и охрабрују идолопоклонство као што је то био случај краља Редвалда из Источне Англије.⁵⁸

Кутбертово доба остало је упамћено као херојско доба британског хришћанства. После смрти мерсијског краља Пенде постало је очигледно да је хришћанство однело коначну превагу над паганством. Такође, седми век у Британији је и у оквиру саме цркве био прекретница због борбе за превласт римског и ирског хришћанства. Приклоњењем главној, римској струји, народи Британије су укључени и учествовали у главним токовима црквеног живота Европе. Да је овај процес успешно окончан сведочи и чињеница да је у наредним вековима долазило је до нових потреса, од инвазија Данаца до похода Вилијама Освајача, у којима је становништво успело да очува не само јединство, већ и свест о свом идентитету.

У овом раду је већ било речи о фигурама хероја и славној прошлости као елементима изградње идентитета. Међутим, била занимљива, а и корисна нова разматрања о

⁵⁷ Исто, 189.

⁵⁸ Исто, 103.

идеји хероја – шта је она обухватала и на који начин су хероји били дефинисани и посматрани, као и утицај и моћ, али и контроверзе које херојске фигуре имају не само на изградњу неког идентитета, већ и у политичким дешавањима неког времена.

Појам хероја је вишезначан и његово значење се мењало током миленијума постојања људске цивилизације. Ипак, неке заједничке карактеристике су остале исте од антике до данас. Хероји су били они који се издвајају, често од самог детињства, својом снагом, мудрошћу или неком другом особином која их чини ониме што јесу. Хероји као културолошки појам су изузетно важни за сваку цивилизацију, и свака има своје представе о ономе шта би они требало да поседују или чине.

Доба хероја је, аналогно томе, доба чуда и невероватних догађаја које обележава садашњицу људи. Херојска доба су зато често издвојена из контекста историјске прошлости, односно чине једну врсту паралелне прошлости која у многим случајевима има већи културолошки и психолошки утицај од историјске. Истраживање ових феномена било би једна широка и разнолика тема, која би могла да пружи нове увиде у развој људске свести и различитих идентитета.

Литература и извори

- *Vita Sancti Cuthberti Auctore Anonymo*, Two Lives of Saint Cuthbert, edited by B. Colgrave, Cambridge 1985.
- *Vita Sancti Cuthberti Auctore Beda*, Two Lives of Saint Cuthbert, edited by B. Colgrave, Cambridge 1985.
- P. Brown, *The Cult of Saints*, Chicago 1981.
- M. Carruthers, *The book of Memory – A Study of Memory in Medieval Culture*, Cambridge 2008.
- C. Cubitt, Introduction, *Writing ‘True Stories’ – Historians and Hagiographers in the Late Antique and Medieval Near East*, edited by A. Papaconstantinou, Turnhout 2010.
- C. Cubitt, Memory and Narrative in the Cult of Saints, *The Uses of Past in the Early Middle Ages*, edited by Y. Hen and M. Innes, Cambridge 2004.
- A. Diem, Inventing the Holy Rule, *Western Monasticism Ante Literam*, edited by A. Dey and E. Fentress
- M. Dunn, *The Christianization of the Anglo-Saxons c.599 – c.700*. London 2010.
- Ж. Ле Гоф, *Средњовековна цивилизација западне Европе*, Београд 1974.
- C. Rapp, *Holy Bishops in Late Antiquity*, Berkeley 2005.

- S. M. Rowley, *The Old English Version of Bede's Historia Ecclesiastica*, Cambridge 2011.
- P. Sims-Williams, *Religion and Literature in Western England 600 – 800*, Cambridge 2005.
- M. A. Volpe, *Rethinking Christian Identity, Doctrine and Discipleship*, Oxford 2013.
- B. Yorke, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England*, London 1990.